

חוקת Chukat ד"ר אביבה גוטליב זורנברג

1. רש"י: במדבר כ:א

כל העדה. עדה השלמה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים (תנחומא יד).

1. Rashi 20:1

Even The Whole Congregation. The congregation in its integrity, for those who were to die in the wilderness *in consequence of their sin* had already died, but these had been expressly mentioned for life.

2. רש"י: שמות יז:ה-ו

(ה) עבור לפני העם. וראה אם יסקלוך, למה הוצאת לעז על בני? (שמות רבה).
וקח אתך מזקני ישראל. לעדות, שיראו שעל ידך מים יוצאים מן הצור, ולא יאמרו מעינות היו שם מימי קדם.

ומטך אשר הכית בו את היאר. מה ת"ל "אשר הכית בו את היאר"? אלא שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורענות – בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים – לכך נאמר אשר הכית בו את היאור, יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן (מכילתא).

(ו) והכית בצור. על הצור לא נאמר אלא בצור, מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק ושמו סנפרינון, והצור נבקע מפניו (שם).

2. Rashi: Shemot 17:5-6

(17:5) Pass Before The People. And see if they will stone you! Why have you uttered a slander against My children?

And Take With Thee Of The Elders Of Israel. As witnesses—that they may see that it is by your agency that the water will come forth from the rock and that people may not say that there had been springs there from time immemorial.

And Thy Staff, Wherewith Thou Smotest The River. What is the force of the words 'wherewith thou smotest the river'—they are apparently superfluous? But these are added because the Israelites had said of the staff that it was intended only for punishment: by it Pharaoh and the Egyptians had been stricken with many plagues in Egypt and at the Red Sea. On this account it is stated here: take the staff 'wherewith thou smotest the river'—they shall see now that it is also intended for good.

(17:6) And Thou Shalt Smite The Rock. It does not say here 'thou shalt smite הצור,' upon the surface of the rock, but בצור, right into the rock—from this it follows that the rod must have been composed of a kind of hard material the name of which is sapphire, and the rock was split by it.

3. רמב"ן: שמות יז:ט

והטעם שצוה משה את יהושע להלחם בעמלק, בעבור שיתפלל הוא בנשיאות כפים על ראש הגבעה, ועלה שם כדי שיראה את ישראל הנלחמים וישים עינו עליהם לטובה, וגם הם יראו אותו פורש כפיו השמימה ומרבה בתפלה ויבטחו בו ויוסיפו אומץ וגבורה:

ובפרקי ר' אליעזר (פרק מד) עוד, כל ישראל יצאו חוץ לאהליהם וראו את משה כורע על ברכיו והם כורעים על ברכיהם, נופל פניו ארצה והם נופלים על פניהם ארצה, פורש את ידיו לשמים והם פורסים את ידיהם לשמים, כשם ששליח צבור מתפלל כך כל העם עונין אחריו, והפיל הקב"ה את עמלק ואת עמו ביד יהושע (עכ"ל) ואם כן יהיה טעם "ומטה האלהים בידי" לומר כי כאשר עלה על ראש הגבעה וראה את עמלק נטה ידו במטה להביא עליהם מכות דבר וחרב ואבדן, כענין הנאמר ביהושע נטה בכידון אשר בידך אל העי כי בידך אתננה (יהושע ח יח), כי בעת היותו מתפלל וכפיו פרושות השמים לא יתפוש בידו דבר: והיה כל הענין הזה שעשה משה רבינו, מפני שהיה עמלק גוי איתן וחזק מאד, וישראל אינם מלומדי מלחמה ולא ראו אותה מעולם, כאשר אמר פן ינחם העם בראותם מלחמה (לעיל יג יז), והוא עיף ויגע ככתוב במשנה תורה (דברים כה יח), על כן פחד מהם והוצרך לכל התפלה והתחנה הזאת: ויתכן שפחד משה פן יתגבר בחרבו מפני היותו עם נוחל החרב מברכת הזקן שאמר לו ועל חרבך תחיה (בראשית כז מ), כי המלחמה מן המשפחה הזאת היא הראשונה והאחרונה לישראל, כי עמלק מזרע עשו (שם לו יב), וממנו באה אלינו המלחמה בראשית הגוים, ומזרעו של עשו היה לנו הגלות והחרבן האחרון, כאשר יאמרו רבותינו (ע"ז ב:): שאנחנו היום בגלות אדום, וכאשר ינוצח הוא, ויחלש הוא ועמים רבים אשר אתו, ממנה נושע לעולם, כאשר אמר (עובדיה א כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה והנה כל אשר עשו משה ויהושע עמהם בראשונה יעשו אליהו ומשיח בן יוסף עם זרעם, על כן התאמץ משה בדבר.

3. Ramban: Shemot 17:9

The reason that Moses commanded Joshua to fight with Amalek was so that [Moses] might pray with the raising of hands on the top of the hill. He went up there so that he might see the Israelites engage in battle and train his sight on them to bring them blessing. The too, upon seeing him with his hands spread heavenward and sayin many prayers, would have trust in him, and they would thus be endowed with additional valor and strength.

In Pirke d'Rabbi Eliezer, we find additionally: "All Israel went outside of their tents, and they saw Moses kneeling on his knees, and they did likewise. He fell on his face to the earth and they did likewise. He spread his hands heavenward, and they also did so. [From here, you learn the principle that] as the public reader of prayers recited, so do all the people respond after him. And thus the Holy One, blessed be He, caused Amalek and his people to fall by the hand of Joshua." But if so, [i.e., if Moses' hands were spread heavenward], the sense of expression, *with the rod of G-d in my hand*, must be that when Moses went up to the top of the hill and saw Amalek, he stretched forth his hand with the rod to bring down [upon the Amalekites] strokes of pestilence, *the sword and destruction*, just as it is said in the case of Joshua: *Stretch out the javelin that is in thy hand toward Ai, for I will give it into thy hand*. From the moment Moses began to pray and his hands were spread heavenward, he held nothing in his hand.

4א. רש"י: שמות ד:ב

מזה בידך. לכה נכתב תיבה אחת, לדרוש: מזה שבידך אתה חייב ללקות, שחשדת בכשרים; ופשוטו קאדם שאומר לחברו מזה אתה שזו שלפניך אבן היא? אומר לו הן; אומר לו הריני עושה אותה עץ.

4a. Rashi: Shemot 4:2

What is that in thine hand?—The reason why the words מה זה are written here as one word is to afford the opportunity to explain it thus: on account of this (מזה) that is in thine hand thou wilt make thyself liable to punishment because thou hast harboured suspicion about worthy persons. The real meaning however, is that it is a question such as one puts to his fellow: “You admit that this object in front of you is a stone?” The other replies, “Yes.” The former says, “Well, I’ll turn it into wood.”

4ב. רש"י שמות ד:ח

והאמינו לקל האת האחרון. משתאמר להם בשבילכם לקיתי, על שספרתני עליכם לשון הרע, יאמינו לך, שקבר למדו בכך שהמזדוגין להרע להם לזקים בנגעים, כגון פרעה ואבימלך בשביל שרה.

4b. Rashi: Shemot 4:8

They will believe the voice of the latter sign—As soon as you say to them, “On your account have I been smitten—because I uttered slander about you,” they will believe you, for they are already experienced in this: that those who combine to harm them are smitten by plagues, e.g., Pharaoh and Abimelech who were punished on Sarah’s account.

4ג. רש"י: שמות ד:יג

ביד תשלח. ביד מי שאתה רגיל לשלוח, והוא אהרן. ד"א: ביד אחר שתתקצו לשלוח, אין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלים לעתיד, יש לך שלוחים הרבה.

4c. Rashi: Shemot 4:13

ביד תשלח signifies by the hand of him viz., Aaron. Another explanation is: by the hand of some other person whom Thou wilt be please to send—for in the end “I” shall not bring them into the land of Palestine nor shall “I” become their deliverer in the future—and You have many messengers.

5. רש"י: דברים לד:יב

לעיני כל ישראל. שנשא לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר "ואשברם לעיניכם" (דברים ט') והסכימה דעת הקדוש ברוך הוא לדעתו, שנאמר "אשר שברת" (שמות ל"ד) — יישר כחך ששברת.

5. Rashi: Devarim 34:12

[Which Moses showed] before the eyes of all Israel—This refers to the fact that his heart inspired him to shatter the Tablets before their eyes, as it is said: “And I broke them before your eyes,” and the opinion of the Holy One, blessed be He, regarding this action agreed with his opinion, as it is stated that God said of the Tablets, אשר שברת. May thy strength be fitting (יישר); an expression of thanks and congratulation) because thou hast broken them) (Jeb. 62a; Sabb. 87a).

6. משך חכמה: במדבר כ"א

ויתכן לומר עוד בענין המי מריבה, שבעת היה מתן תורה, נתעלו ישראל וראו הקולות שהיו רואים הנשמע וכמאמרם (שיר הישירים רבה א"ג) (מלאך היה מוציא הדיבור מלפני הקב"ה על כל דיבור ודיבור, ומחזירו על כל אחד ואחד מישראל). ואומר (לו: מקבל אתה עליך את הדיבור הזה), כך דקדוקין וכך עונשין וכך אזהרות. והנה רצה השי"ת שכן בדיבור אל הסלע יראו בני ישראל הדיבור האלקי, אשר יוצא מגרונו של משה -- ששכינה שרויה בתוכו -- איך הוא פועל בסלע, ויהיו רואים את הנשמע, ויהיו להם זה לחיזוק האמונה מעין המעמד הנכבד, אשר רצה השם -- שיהיה קודם כריתות ברית בערבות מואב. ולכך צוה שיהיה גם אהרן, דהיינו תרי שושביני (זוהר ויקרא נג) [שושבינא דמלכא משה, שושביני דמטרוניתא אהרן]. ולהורות מוסר לבני ישראל, כי הסלע הוא מתפעל מן הדיבור האלקי, והמה המרו את רוחו, והדיבור האלקי לא פעל בהם להיות נכנעים לעבודתו יתברך ולעשות ככל מוצא פי ה'. ולפי זה היה מהיאות כי בני ישראל יכינו את עיניהם להיות פקוחות לראות את הדיבור האלקי, ויקדשו חוש הראות לראות דבר קדשו. וזה (פסוק ח) "ודיברתם אל הסלע לעיניהם" - שיכינו עיניהם. אבל משה מכעסו על העם אמר (פסוק י): "שמעו נא המורים", ולא צוה על הכנת חוש הראות, ולכן לא פעל הדיבור האלקי מאומה, והיה צריך להכותו, וזה עון למעלת משה, לא לזולתו. וזה דרך קרוב לפשט לפי עניות דעתי. ואין לתפוס כי הדיבור היה ממש, כי זה לא יסופק, שכבר אמרו חכמינו ז"ל (זוהר פנחס רלב): שכינה מדברת מתוך גרונו של משה. וזה היה להם לאות כי השכינה היא שרויה בקרבו, וכל מה שמדבר בשם השם, הכל הוא כשמוע מפי הקב"ה. ולכן בודאי היה בזה חיזוק האמונה בלבב בני ישראל. "ולא האמנתם" הוא פועל יוצא - שלא השרישו אמונה בלבב בני ישראל. ודייק בכל זה.

7. העמק דבר: כ"ח

ודברתם אל הסלע. אין הכונה שידברו עם הסלע ויצוו אותו ליתן מים, שהרי אין הסלע בר שמיעה, וכבר פירש בתרגום וינתן ותומין תריכון ית כיפא בשמא רבא ומפרשא, היינו בשם המפורש, אבל בילמדנו והובא ביל"ש פירוש ודברתם דבר הלכה אחת או פרק אחד יע"ש. ואנחנו נוסף לבאר שבאמת מי הבאר שהיה עד כה נהיו לטבע כדאיתא במסכת פסחים שהבאר הוא מעשרה דברים שנבראו בע"ש. ומי שאמר והיה העולם גזר על העבים ליתן מים ועל הנילוס שישתפך בשעתו הוא ית' גזר על אותו סלע שיהיה באר מהלכת. והרי גם היום בארה ש"מ נראה כעדות הגמ' פ' ב"מ (דף ל"ה). וחכמים התרים את התבל מעידים שיש עוד היום במדבר סלע מוציא מים אלא שלא בשפע כ"כ. ועתה כשנפסק הסלע מליתן מים לא היה משום שכלה הליכות הנס. אלא הוא כמו שעוצר הקב"ה מי מטר בשביל עון הדור. וידוע מנהג ישראל בעת עצירת גשמים מתאספים ברבים למקום א' אף שלא בבית המקדש מקום קרבנות וגלוי שכינה וראש העם אומר דברים כבושים ואח"כ מתפללים בצבור כמבואר במס' תענית. ורצה הקב"ה אשר משה ואהרן ילמדו את העם היאך יעשו לדורות בא"י ויאמינו שגם בלי כח ועוז של משה אפשר לפעול בתפלת רבים. ע"כ צוה ה' להקהל עדה אל הסלע ושם היה השכינה באותה שעה ושמה יגיד משה ואהרן דבר הלכה ומוסר. וגם דבר הלכה מועיל לתפלה כדאי בתענית פ"ב והיחידים חוזרים ומתעניין מאן נינהו יחידים צורבא מרבנן. ובמסכת ע"ז דף נ' אי' הלומד תורה בלילה חוט ש"ח משוך עליו ביום. שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי ומפרש המקרא תועלת אותו חסד תפלה לאל חי. שהתפלה מקובלת. והיה הרצון שידברו משה ואהרן דבר הלכה ותוכחה ואח"כ יתפללו בצבור לצד הסלע. ובזה ונתן מימיו. לא יהיה בזה חדשות אלא מימיו הרגילים ונעשה לטבע יתן. וצוה עוד. והוצאת להם מים מן הסלע. ולכאורה הוא אך כפל לשון ח"ו. וגם השנוי מלשון מימיו למים לאו דבר ריק הוא. וגם השנוי ודברתם היינו משה ואהרן והוצאת הוא משה לבדו. אלא הוא אופן אמר. שאמר הקב"ה אולי לא יעלה השעה לתורה ותפלה כראוי. וא"כ לא יגיע הטבע ליתן מימיו. מכ"מ לא יעזב את ישראל בלי מים כלל אלא יעשה נס כדרכו. וע"ז צוה ליקח את המטה.

8. מהר"ל גבורת ה': ז

אבל פירוש הדבר בזה הוא ענין נפלא מאוד מאוד, שאל יהא ספק לך, מאחר שהשם יתברך צוה עליו לדבר אל הסלע שהיה בדרך נס שקבל הסלע הדבור, והשם יתברך רצה שיקבלו הנמצאים דבורו ויהיו נמשכים אחר השם יתברך ברצון רק בדבור בלבד בשמחה והוא בעצמו ענין האמונה כמו שאמרנו כי האמונה בו יתברך מחדש. שמחה. וכדי שיהיה הכל דרך שמחה המורה על האמונה, יהיה מדבר משה אל הסלע ויהיה הסלע נמשך אל רצון בוראו מעצמו. ומשה עשה הכל דרך כעס. והיה כועס ואמר שמעו נא המורים, גם הכה הסלע, עד שהיה הסלע נמשך אל דבר השם ית' בכח ועל ידי זה אין מחדש אמונה כי אין אמונה רק שיהיה הכל דרך רצון ושמחה.

9. רש"י: דברים לבי:

ימצאהו בארץ מדבר. אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר, שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועלו, מה שלא עשו ישמעאל ועשו, שנאמר (דברים ל"ג) "וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן".
ובתהו ילל ישמן. ארץ ציה ושממה, מקום יללת תנינים ובנות יענה, אף שם נמשכו אחר האמונה, ולא אמרו למשה היא נצא למדברות מקום ציה ושממון?! כענין שנאמר (ירמיהו ב'), "לכתה אחרי במדבר".

9. Rashi: Devarim 32:10

He found him in a desert land—for them (Jacob's sons) he found to be faithful to Him in a desert land, when they accepted His Torah, His sovereignty and His yoke, something that Ishmael and Esau had refused to do, as it is said, (XXXIII. 2) "And He shone from the Seir (Esau) unto them, He beamed from Mount Paran (Ishmael)" (cf. Rashi in that verse) **ובתהו ילל ישמן** **And in the desolate howling solitude**—i.e. In a land of drought and desolation, a place of screeching monsters and ostriches; even there they adhered to their faith and did not say to Moses, "But how can we go out into the wilderness, a place of drought and desolation?"—just as it is stated, (Jer. II. 2) "[I remember thee the lovingkindness of thy youth, the love of thine espousals,] when thou wentest after me into the wilderness, [into a land that was not sown]" (cf. Rashi on Ex. XII. 39).

10. שיר השירים רבה: אי

בן עזאי היה יושב ודורש והאש סביבותיו. אזלן ואמרון לרבי עקיבא ר' בן עזאי יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו. הלך אצלו ואמר לו שמעתי שהיית דורש והאש מלהטת סביבך. אמר לו הן אמר לו שמא בחדרי מרכבה היית עסוק. אמר לו לאו. אלא הייתי יושב וחורז בדברי תורה ומתורה לנביאים ומנביאים לכתובים והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני והיו ערכים כעיקר נתינתן. וכן עיקר נתינתן מסיני לא באש היו נתנין הה"ד (דברים ד) וההר בוער באש.

10. Shir HaShirim Rabbah 1:10

Once as Ben Azzai sat and expounded, the fire played round him. They went and told R. Akiba, saying, 'Sir, as Ben Azzai sits and expounds, the fire is flashing round him.' He went to him and said to him: 'I hear that as you were expounding the fire flashed round you.' he replied: 'That is so.' he said to him: 'Were you perhaps treating of the secrets of the Divine Chariot?' 'No,' he replied. 'I was only linking up the words of the Torah with one another and then with the words of the prophets, and the prophets with the Writings, and the words rejoiced as when they were delivered from Sinai, and they were sweet as at their original utterance. And were they not originally delivered from Sinai in fire, as it says, "*And the mountain burned with fire?*"